

ANA HATLARIYLA ORUÇ İBADETI

Oruç, İslâm'ın beş esasından biridir. Bu kavram Farsça "rûze" kelimesinden Türkçeye geçmiş, zamanla "rûze", "urûze", "uruç" şeklinde kullanılmış ve daha sonra "oruç" halini almıştır. Arapça karşılığı ise "savm (الصوم)" ve "sıyâm (الصيام)"dır.

Savm sözlükte; 'kişinin yeme, içme, karı-koca ilişkisi, konuşma vs. gibi herhangi bir şeyi terk etmesi' anlamına gelir.

Terim olarak oruç; tan yerinin ağarmasından akşam oluncaya kadar şer'an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak kalmak¹ demektir.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre oruç, hicretin ikinci yılı Şaban ayında (Şubat 624) farz kılınmıştır.

Namaz, zekât, hac, kurban vs. ibadetlerde olduğu gibi oruç da yalnızca Ümmet-i Muhammed için değil, tüm nebiler ve ümmetleri için farz kılınmış bir ibadettir. Nitekim orucun farz kılındığını bildiren ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Ey inanıp güvenenler! O oruç, sizden öncekilere yazıldığı şekliyle size de yazıldı ki kendinizi koruyasınız. (Bakara 2/183)

Ayet metninde yer alan "es-sıyâm (الصِّيَام)" kelimesinin başında yer alan elif-lâm (harf-ı ta'rîf) takısı, Arapçada belirlilik (ma'rifelik) ifade ettiği için mana "o oruç" olur ki bu da bize farz kılınan orucun bizden önceki ümmetlere farz kılınanla aynı olduğunu gösterir. Zaten ayetteki **sizden öncekilere yazıldığı şekliyle (كَمَا كُتِبَ)** (عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ) ifadesi de bu hususu haber vermektedir. Tıpkı namaz ibadetine olduğu gibi oruç ayetleri indiğinde mümin veya müşrik hiç kimsenin "Oruç da

ne demek? Nereden çıktı bu ibadet?" dediklerine dair herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Bu da "oruç" denilince muhatapları tarafından bunun ne manaya geldiğinin ve ne gibi hükümler ihtiva ettiğinin gayet iyi bilindiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu orucun detayları ise şu ayetlerde izah edilmiştir:

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامَ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

(Size yazılan o oruç) sayılı günlerde tutulur. Sizden kim hasta veya yolculuk halinde olursa tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Orucu tuta-bilecek olanların² bir çaresizi doyuracak kadar fidye (fitre) vermesi de gerekir. Kim bir iyiliğin fazlasını yaparsa onun için iyi olur. Oruç tutmanızın ne kadar iyi olduğunu bilerseniz, (hasta ve yolcu olmanıza rağmen) tutarsınız.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Ramazan, insanlara rehber olan ve rehberin açıklayıcı ayetlerinden oluşan Kur'ân'ın³ ve o Furkan'ın indirildiği aydır. Sizden kim o ayı yaşarsa onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta yahut yolculuk halinde olursa o günlerin sayısı kadar diğer günlerde oruç tutsun. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bunlar, sayıyı tamamlamanız, (orucun bittiği gün) sizi buna yöneltmesine karşılık Allah'ın yüceliğini seslendirmeniz⁴ ve ona şükretmeniz içindir.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

Örjinal görselin üzerine eklemeler yapılmıştır. Görsele kaynağı: <http://earth.jsc.nasa.gov/sseop/efs/photoinfo.pl?PHOTO=ISS007-E-10974>

Kullarım sana beni sorarlarsa ben onlara yakınım. Beni yardıma çağırının çağırısına cevap veririm. Onlar da benim çağırma cevap versinler ve bana güvensinler ki olgunlaşabilsinler. (Bakara 2/184-186)

Bu ayetler gereği bir müddet eski ümmetlerde nasılsa o şekilde tutulan oruç ibadetinde Ümmet-i Muhammed'e has olmak üzere birtakım kolaylıklar getirilmiştir. Bununla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةُ الصَّيَامِ الْوَفْتُ إِلَى نَسَائِكُمْ هُنَّ لِيَّاسَ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَّاسَ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ لَكُمْ وَأَشْرِبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

Oruç gecelerinde kadınlarınızla ilişki size helal kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah kendinize ihanet ettiğinizi bildi ve yüzünüze baktı ve sizi affetti. Artık onlarla birleşebilirsiniz. Allah'ın sizin için yazacağını (çocuk sahibi olmayı) isteyin. Fecrin olduğu tarafta⁵ ak çizgi kara çizgiden size göre tam seçilinceye kadar yiyecek için; sonra orucu geceye⁶ kadar tamamlayın. Mescitlerde itikâf halinde iken kadınlarınızla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onlara yaklaşmayın. Allah ayetlerini insanlara böyle açıklar ki kendilerini korusunlar. (Bakara 2/187)

Bu ayetten Ramazan gecelerinde karı-koca ilişkisinin ilk başlarda yasak olduğu, bazı insanların ise bu yasayı delip Cenâb-ı Hakk'ın tabiriyle "kendilerine ihanet

ettikleri" anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu ayetin haricinde ilk başlarda Ramazan gecelerinde karı-koca ilişkisinin yasak olduğuna dair herhangi bir ayet bulunmamaktadır. Demek ki oruçla ilgili ilk ayetler (Bakara 183 ve devamı) indirildiğinde eski ümmetlerde oruç hükümleri neleri ihtiva ediyorsa Nebîmiz ve Ashâb-ı Kirâm aynı hükümlerle yükümlü tutulmuşlardı. Bunların başında da Ramazan geceleri karı-koca ilişkisinin yasak olması vardı. İşte 187. ayetin nüzûlüyle birlikte önceleri yasak olan Ramazan gecelerinde karı-koca ilişkisi artık serbest bırakılmıştır. Bunun yanı sıra daha erken bir vakitte (yatısı namazı kılınıncaya veya uyuyuncaya kadar geçen süre içerisinde)⁷ yapılan imsak da bu ümmete has bir şekilde tan yerinin iyice aydınlandığı vakte kadar uzatılmıştır.

Oruç ibadetinin tarihi seyrine dair verilen bu kısa bilgilerden sonra konuyla ilgili diğer meselelere geçebiliriz.

Hilal Gözlemi mi Hesap mı?

Ramazan ayının da içinde bulunduğu kamerî aylar ya 29 ya da 30 gün sürer. Bu ayların başlangıç ve bitişleri, yapılan hilal gözlemleriyle tespit edilir. İçinde bulunulan kamerî ayın 29. günü güneşin batmasından sonra ertesi ayın hilali gözetlenir. Bu yeni hilal, güneşin batmasından bir müddet sonra batması için dikkatli bir gözlem gerektirir. Batı ufunda toz, duman, bulut vs. olursa gözlem yapmak çok güç ve hatta imkânsız olabilir. Hilal görülemediği takdirde içinde bulunulan ay 30 güne tamamlanır. Artık 30. günün akşamı hilali

gözetlemeye gerek yoktur. Çünkü hiçbir kameri ay 30 günden fazla sürmez.

Ramazân ayının başlangıç ve bitişi ile ilgili olarak Nebîmizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“(Ramazân) hilalini görünce oruca başlayın, (Şevval) hilalini görünce orucunuza son verin. Eğer buluttan dolayı hilal görülmezse Şaban ayını 30'a tamamlayın.”⁸

Bir başka hadis ise şöyledir:

“Biz ümmî bir milletiz, yazmayı ve hesabı bilmeyiz. Ay (parmakları ile işaret ederek) şöyle, şöyle, şöyledir.” (Ebû Dâvûd dedi ki, râvî) Süleyman üçüncü işarette bir parmağını yumdu, yani (ay) yirmi dokuz veya otuzdur.”⁹

Nebîmiz zamanında ayın hareketlerini hesaplayacak uzman bilim adamları olmadığı için o, tek çare olarak hilalin gözetlenmesi gerektiğini söylemiştir. Yoksa oruca başlamak için de bayram yapmak için de hilali gözetlemek olmazsa olmaz bir şart değildir. Zira Allah Teâlâ: “**Ay ve Güneş bir HESABA göre hareket eder.**” (Rahmân 55/5) ve “**Güneşi aydınlık kaynağı, ayı da ışık yansıtıcısı yapan odur. Yılların sayısını ve HESABI bilirsiniz diye ay için evreler belirlemiştir. Allah bunları doğruları gösterir biçimde yaratmıştır. O bu ayetleri bilen bir topluluk için ayrıntılı olarak açıklamaktadır.**” (Yûnus 10/5) buyurarak gözleme değil; hesaba dikkatlerimizi çekmiştir. Buna göre artık günümüzde kamerî ayların başlangıç ve bitişleri uzman bir topluluk tarafından hesaplama yapılarak tespit edilmelidir ki Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda hesabı dikkate dikkat alarak Kur'an'ın gösterdiği yönde doğru bir uygulama yapmaktadır. O yüzden ayların başlangıcı konusunda gönül rahatlığıyla Diyanet tarafından hazırlanan takvime uyulabilir.

Oruç Niçin Tutulur?

Orucun farz kılındığını bildiren ayeti bir kez daha tekrarlayıp bu sorunun cevabını bulmaya çalışalım:

“**Ey inanıp güvenenler! O oruç, sizden öncekilere yazıldığı şekliyle size de yazıldı Kİ KENDİNİZİ KORUYASINIZ.**” (Bakara 2/183)

Mealde büyük harflerle yazılan yer, ayet metnindeki (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) “**leallekum tettekûn**” ifadesinin karşılığıdır. “**Tettekûn**” kelimesi, takvâ (تَقْوَى) kelimesinden türemiştir. Bu durumda ayetin anlamı; “**takvâlı olasınız diye**” demek olur. ‘Bir şeyi kendisine sıkıntı ve zarar veren şeylere karşı korumak’ anlamındaki **vikâye** kelimesinden türeyen **takvâ** ‘kişinin kendisini korktuğu bir şeye karşı koruma altına alması’ yani kısaca ‘korunmak’ demektir.¹⁰ Bu yüzden oruç insanları aç bırakmak için değil, onları takvâlı birer kul haline getirmek, Allah'a karşı sorumluluk bilinci ve otokontrol melekesi kazandırmak için farz kılınmıştır. Tam da bu yüzden oruç, insanın davranışlarına olumlu etki etmelidir. Nebîmiz sallallâhu aleyhi ve sellem bu hususa vurgu yapmak suretiyle şunları söylemiştir:

“**Yalan söylemeyi ve yalanla iş görmeyi bırakmayan bir kimsenin, yemeyi ve içmeyi bırakmasına, aç kalmasına, Allah'ın ihtiyacı yoktur!**”¹¹

“**Oruç tutan öyle insanlar vardır ki kârları sadece açlık ve susuzluk çekmektir.**”¹²

“**Oruç bir kalkandır. Oruçlu kimse kötü söz söylemesin. Kendisiyle itişmek ve dalaşmak isteyen de 'ben oruçluyum, ben oruçluyum' desin ve onunla dalaşmasın.**”¹³

Oruç Kimlere Farzdır?

Bir insana orucun farz olması için şu üç şartın bulunması gerekir:

1. Müslüman olmak.
2. Akıllı olmak.
3. Ergenlik çağına girmiş olmak.

Ergenlik erkeklerin ihtilam olmaya (rüyalarında boşalmaya), kızların da âdet görmeye başladıkları zamandır. Ergenlik çağıının başlangıcı kızlar için 9, erkekler için 12 yaştır. Ebû Hanife'ye göre erkekler 18, kızlar 17 yaşını tamamlayınca, İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre ise kız-erkek ayrımı gözetilmeksizin çocuklar 15 yaşını tamamlayınca hükmen ergen olmuş sayılırlar. Dolayısıyla bu yaşta olanların oruç başta olmak üzere dinin emrettiği diğer bütün ibadetleri ak-satmadan yerine getirmeleri gerekir.

Hasta ve yolculara da oruç farzdır. Ama bunlar Ramazan'da tutmayıp daha sonra kaza edebilirler. Oruç tutmamaları onlar için bir **ruhsattır**. Fakat güçleri yeter de oruç tutarlarsa bu onlar için daha iyi olur. Oruç tutmaları halinde hastalıklarının artma ihtimali varsa bu takdirde oruç tutmamaları gerekir.

Hasta ve yolcular oruca hiç başlamayabilecekleri gibi başladıkları oruçlarını bozabilirler de. Bu durumda tutmadıkları veya bozdukları oruçlarını gününe gün kaza etmeleri yeterlidir; herhangi bir keffaret söz konusu değildir.

Oruç, hasta ve yolcu olanları haricinde bütün kadınlara farz olduğu gibi âdetli ve lohusa kadınlara da farzdır. Bunun yanı sıra oruçluyken gündüz vakti âdet olan bir kadın da orucuna devam etmelidir. Fakat eğer âdet veya lohusalık kadına ciddi manada sıkıntı veriyorsa hasta sınıfına gireceği için o kadın orucunu bozabilir; ama böyle bir durum yoksa orucuna devam etmelidir. Zira ayette "hastalar, yolcular ve bir de âdetli/lohusa kadınlar oruç tutmayabilirler!" şeklinde bir ifade bulunmamaktadır! Allah'ın vermediği izni/ruhsatı herhangi bir kimsenin vermesi de söz konusu değildir.¹⁴

Sahura Kalkmanın Önemi

Oruca tan yerinin ağarmasından itibaren başlanır. Doğuda, gökle yerin birleştiği ufuk çizgisi boyunca uzamaya başlayan sabah aydınlığı tan yerinin ağardığını gösterir. Buna "imsak vakti" denir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

...Fecrin olduğu tarafta ak çizgi kara çizgiden size göre tam seçilinceye kadar yiyin, için; sonra orucu geceye kadar tamamlayın. (Bakara 2/187)

İmsakten önce yenen yemeğe sahur yemeği denir. Her ne kadar şart olmasa da mümkün merteye her Müslümanın sahura kalkıp onun bereketinden istifade ederek yemek yemesi gerekir. Bununla ilgili olarak Nebimiz şöyle buyurmuştur:

"Sahur yemeği yiyin. Çünkü sahurda bereket vardır."¹⁵

"Bizim orucumuz ile ehlikitabın (Yahudi ve Hristiyanların) orucu arasındaki fark sahur yemeğidir."¹⁶

Hem bu son hadisten hem de Bakara sûresinin 187. ayetinin **"Size helal kılındı..."** ifadesinden anlaşılmaktadır ki önceki ümmetlerde bulunmayan sahur bizim ümmetimize has bir kolaylıktır. Cenâb-ı Hakk'ın Ümmet-i Muhammed'e sağladığı bu kolaylıktan istifa de etmeli, sahur bereketini kaçırmamalıyız.

Orucu Bozan ve Bozmayan Şeyler

Oruç, imsak vaktinden akşam oluncaya kadar ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır. Buna göre tek tek belirtmeye gerek olmaksızın herhangi bir şey yemek, içmek veya cinsel ilişkiye girmek orucu bozar. İlgili ayetin sonunda ayrıca: **"Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, onlara yaklaşmayın"** buyrulduğuna göre, onlara yaklaştıran şeyleri de yapmamak yani oruçluyken yeme, içme ve cinsel ilişki anlamına gelecek her şeyden kaçınmak gerekir.

Nefes darlığı çeken hastaların kullandığı ve halk arasında fıs fıs denen ilaçlar, göz, kulak, burun damlaları ve ağız dokusu tarafından emilip kana karışan ve mideye ulaşmayan dil altı haplar yeme ve içme sayılmayacağı için orucu bozmaz.

Uykuda iken gusül abdesti gerektirecek bir durumla karşılaşmak, kan vermek, ağız dolusu dahi olsa kusmak ve banyo yapmak orucu bozmaz.

Oruçlu olduğunu unutarak yemek, içmek de orucu bozmaz. Çünkü Nebimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim oruçlu olduğu halde unuttur ve yerse veya içerse orucunu tamamlasın. Çünkü ona Allah yedirip içirmiştir."¹⁷

Nebimizin bu sözü, Cenâb-ı Hakk'ın: **Allah hiç kimseyi gücünün yetmediği şeyden sorumlu tutmaz** (Bakara 2/286) ayetinin bir örneklemesidir.¹⁸

Kasten Oruç Bozmanın Cezası

Ramazan günü imsak vaktinden akşam oluncaya kadar sonra yemek, içmek veya cinsel ilişkiye girmek **haramdır**. Bu davranışlar Allah'a isyan anlamı taşır. Vebali çok büyüktür. Nebimiz şöyle buyurmuştur:

“Her kim Ramazandan bir günün orucunu özürsüz ve hastalıklı olduğu halde bozarsa ömür boyu oruç tutsa o bozduğu orucun yerine geçmez!”¹⁹

Böyle bir kişinin yapması gereken, günahından tevbe etmek ve Allah'tan bağışlanma dilemektir. Tevbesinin kabulü için de bir miktar sadaka vermesi tavsiye edilir.

Bu kişinin **kaza veya keffaret orucu (61 gün) tutması gerekmez!** Oruçla ilgili ayetlerde sadece hasta ve yolcu olanlara kaza orucu tutma imkânı tanınmıştır ki bu da onlar için bir lütuftur, ikramdır. Hasta ve yolcu olmadığı halde oruç tutmayan veya tuttukları orucu bozan kişilere böyle bir lütf ve ikram mevzu bahis değildir.

Fıkıh ve ilmihal kitaplarında geçen kasten orucunu bozanların iki ay peş peşe oruç tutması hükmü, ayet ve sahih hadislerin delâletiyle **zihar keffareti** ile ilgili olup iki farklı olayın yanlış değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmış **HATALI** bir hükümdür.²⁰

Zihar, bir erkeğin karısını annesi gibi kendisine haram

olan birine benzeterek cinsel yönden kendine haram kılması demektir. Yani “artık sen bana annem gibisin” diyen bir erkek “nasıl annem bana haramsa bundan sonra sen de bana haramsın” derse zihar gerçekleşmiş olur. Bu işlem haramdır. Zihar yapan kişinin eşine dönmeyen önce keffaret olarak bir esiri özgürlüğe kavuşturması, bunu yapamazsa eşiyle ilişkiye girmeden iki ay peş peşe oruç tutması, bunu da yapamazsa altmış miskini doyurması gerekir. İlgili ayetler şöyledir:

“Kadınlarına zihar yapıp da sonra sözünden dönenler, (onlara) dokunmadan önce bir esiri özgürlüğe kavuşturmalıdır. Bu size verilen öğüttür. Allah yaptıklarınızın iç yüzünü bilir.

Esir bulamayan kişi, (karısına) dokunmadan önce peş peşe iki ay oruç tutmalıdır. Buna gücü yetmeyen de altmış çaresizi doyursun. İşte bu, Allah'a ve elçisine inanıp güvendiğinizi göstermeniz içindir. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; bunları görmezden gelenlere (kafirlerle) acıklı bir azap vardır. (Mücâdele 58/3-4)

Notlar

1. Ali İhsan Yitik, “Oruç”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2007, c: 33, s. 414.
2. Ayetteki “onu” zamiri 183. ayetteki o orucu = es-siyâmı gösterir. Ayetin anlamı şöyledir: “Ramazan orucunu tutabilenlere bir yoksul doyuracak fide de gerekir.” Ayet, Ramazan bayramında verilen fitre ile ilgilidir. Abdullah b. Ömer demiştir ki: “Allah'ın Elçisi sallâllâhu aleyhi ve sellem fitır sadakasını/Ramazân sadakasını; erkeğe, kadına, hüre ve köleye, hurmadan bir sa' (2920 gr) veya arpadan bir sa' olarak farz kıldı. İnsanlar bunu yarım sa' buğdayla denkleştirdi.” Nebîmiz fitre miktarını “bir yoksul yiyeceği” olarak belirtmiştir. Yoksulluğun alt sınırı, karnını katıksız yiyeceklerle doyurmaktır. Yukarıdaki hadiste belirtildiği gibi 2920 gr hurma veya arpa, bir yoksulu ancak bir gün doyurabilir. Yoksul olmayan onunla yetinmez. Nebîmiz, o açıklamasıyla, yoksul yiyeceği konusuna da açıklık getirmiştir.
3. Kur'an, 'ayetler kümesi' demektir. Ramazan için "Kur'an'ın indirildiği ay" ifadesinin kullanılması, ilk inen ayetlerin bir "ayetler kümesi" halinde olduğunu gösterir.
4. Bunlar bayram tekbirleridir. Nebîmiz, bayramlarında, eşlerini ve kızlarını namaz kılanan yere çıkarır, bütün kadınların da gelmelerini
5. Fecr gecenin sonuna doğru güneşten ufka ulaşan kızılıktır. İlk ışıklarla seher vakti başlar. Altta siyah, ortada kırmızı, üstte de beyaz ışık kuşağı iyice ortaya çıkınca imsak ve sabah namazı vakti girer.
6. Ayette “Geceye kadar” yerine “Güneş batınca kadar” denseseydi, kutup bölgesinde güneşsiz gündüzlerin veya beyaz gecelerin olduğu günlerde oruç tutmak imkânsız hale gelirdi.
7. Farz kılındığı ilk günlerde oruç, yatısı namaz kılındıktan sonra başlar, ertesi gün güneş batıncaya kadar devam ederdi. Bir kimse akşam herhangi bir sebeple bir şey yemeden yatıp uyusa artık bir daha yiye içemez, ertesi günü akşama kadar aç kalırdı. Bununla ilgili rivayetler için bkz: Buhârî, Savm, 15; Ebû Dâvûd, Savm, 1.
8. Buhârî, Savm, 11; Tirmizî, Savm, 3, 5.
9. Buhârî, Savm, 11, 13; Müslim, Sıyâm, 4, 10, 12, 13, 15.
10. Râgıb el-İsfahânî, Müfredâtü Elfâzî'l-Kur'ân, Tahkik: Safvân Adnan Dâvûdî, Dimaşk-Beyrut, 1992, v-k-y maddesi, s. 88.
11. Buhârî, Savm, 8, Edeb, 51; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 25; Tirmizî, Savm, 16.
12. İbn Mace, Sıyâm, 21.
13. Buhârî, Savm, 2; Müslim, Sıyâm, 163.
14. Bu konudaki geniş bilgi için: <http://www.suleymaniyevakfi.org/ramazan-ve-oruc/detli-kadının-orucu-ve-namazi.html>
15. Buhârî, Savm, 20; Müslim, Sıyâm, 45 [1095].
16. Müslim, Sıyâm, 46 [1096]; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 15; Tirmizî, Savm, 17.
17. Buhârî, Savm, 26, Eymân, 15; Müslim, Sıyâm, 171 [1155].
18. Oruçla ilgili hükümlerin ayrıntısı için bkz: Yahya Şenol, Ramazan ve Oruç, Süleymaniye Vakfı Yayınları.
19. Buhârî, Savm, 29; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 38; Tirmizî, Savm, 27.
20. Bu konuda ayrıntılı bilgi için lütfen bkz: Fatih Orum, “Bir Beşerî Teşrî Faaliyeti: Oruç Keffareti”, Kitap ve Hikmet Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 2, 2013 (Temmuz-Eylül), s: 18-23.